

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد رشته مشاوره

اثر بخشی آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت درمانی بر کاهش پر خاشگری دانش آموزان پسر راهنمایی شهر ساوه در
سال تحصیلی ۸۹-۹۰.

استاد راهنما:

دکتر پرویز شریفی درآمدی

استاد مشاور:

دکتر عبدالله معتمدی

استاد داور:

دکتر خدیجه آرین

دانشجو:

یاسر ماستری فراهانی

۸۸۱۲۲۱۸۶۱۱۶

تابستان ۱۳۹۰

تقدیر و تشکر

سپاس **خدایی** را که ستایشگرانمی توانند حقش را ادا کنند و حسابگران از شمارش نعمت های بی پایان عاجزند و تلاش گران در ادای حقش فرو ماندگانند.

خدایی که افکار بلند به قله عظمتش دست نیابند و ژرف نگران به عمق ذاتش پی نبرند، خدایی که نه کلام گنجایش تعریفش را دارد و نه زمان فرصت شمارشش را....

اعتراف می کنم که نه زبان شکر تو را دارم و نه توان تشکر از بندگان تو را، اما بر حسب وظیفه:

قدر دانی می کنم از اساتید محترم **جناب دکتر پرویز شریفی درآمدی** (استاد راهنما) **جناب دکتر عبدالله معتمدی** (استاد مشاور) و **سرکار خانم دکتر سیده خدیجه آرین** (استاد داور) که در مسیر تکمیل این پروژه از زحمات بی دریغشان بی نصیب نماندم.

تقدیم به:

قلب مهربان پدر و مادر زحمت کشم، که ذره ذره وجودشان را وقف زندگی ام کردند تا در کمال آسودگی خیال و فراغت بال، شوق آموختن در من زنده بماند.

و همسر فداکارام که وجودش مایه آرامشم، مهربانی اش انگیزه زیستنم و تلاشش مایه امیدم بوده و خواهد بود.

تقدیم به روح بزرگ هم اتاقی و دوست ناکامم

شادروان مجید شکاری

سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم و

الحكيم

۱.....	فصل اول.....
۲.....	مقدمه
۴.....	بیان مساله
۶.....	اهمیت و ضرورت
۶.....	فرضیات پژوهش
۷.....	اهداف پژوهش
۷.....	تعاریف مفاهیم و متغیر ها
فصل دوم پیشینه تحقیق	
۱۰.....	پیشینه نظری
۱۰.....	تعاریف و مفاهیم پرخاشگری
۱۲.....	انواع پرخاشگری
۱۳.....	عوامل شناختی موثر بر پرخاشگری
۱۴.....	علل پرخاشگری در کودکان و نوجوانان
۱۵.....	رابطه رشد شخصیت و پرخاشگری
۱۶.....	اختلالات کرداری و پرخاشگری
۱۷.....	پرخاشگری و سن
۱۸.....	موقعیت های محیطی و پرخاشگری

- ۱۸..... تغییرات رشدی و پرخاشگری
- ۱۹..... ثبات پرخاشگری
- ۱۹..... بلوغ جنسی و پرخاشگری
- ۱۹..... تفاوت های جنسیتی و پرخاشگری
- ۲۰..... والدین به منزله الگو های پرخاشگری
- ۲۱..... ادراک مقاصد دیگران و پرخاشگری
- ۲۲..... سوغات مدرنیسم
- ۲۲..... مبانی زیست شناختی پرخاشگری
- ۲۳..... رفتار درمانی و پرخاشگری
- ۲۴..... یونگ، سایه و پرخاشگری
- ۲۴..... گشتالت درمانی و پرخاشگری
- ۲۵..... طرفداران ذاتی بودن پرخاشگری (فروید و لورنز)
- ۲۷..... طرفداران اکتسابی بودن پرخاشگری
- ۲۸..... نظریه های مرتبط با پرخاشگری
- ۲۸..... نظریه فردیت زدایی- پرخاشگری زیمناردو
- ۲۸..... نظریه انسانیت زدایی- پرخاشگری فشیخ
- ۲۸..... نظریه انتقال برانگیختگی
- ۲۹..... نظریه درونگرایی- برونگرایی
- ۲۹..... مدل شرمساری - پرخاشگری تانگنی
- ۲۹..... مدل پرخاشگری- پرخاشگری
- ۳۰..... تبیین علی پرخاشگری

۳۰	تعریف خشم
۳۱	انواع خشونت در نوجوانان
۳۱	شیوه های ابراز خشم
۳۲	خشم، پرخاشگری و خصومت
۳۲	تعریف کینه توزی
۳۳	پیشینه نظری مسئولیت پذیری
۳۳	تعاریف مسئولیت پذیری
۳۴	مفهوم مسئولیت پذیری
۳۶	اهمیت مسئولیت پذیری
۳۷	انواع مسئولیت پذیری
۳۹	عوامل مزاحم در مسئولیت پذیری در قبال خود
۴۱	ابعاد شناختی و عاطفی مسئولیت پذیری
۴۲	نقش والدین در دادن مسئولیت به فرزندان
۴۵	مسئولیت پذیری و خودمختاری
۴۶	مسئولیت و رابطه آن با زندگی بیمار
۴۶	واقعیت درمانی و مسولیت پذیری
۴۷	وجودگرایی، آزادی، انتخاب و مسئولیت پذیری
۴۷	دیدگاه ایس درباره مسئولیت پذیری
۴۸	زندگی نامه ویلیام گلاسر
۴۹	تاریخچه واقعیت درمانی
۵۰	واقعیت درمانی

۵۱.....	شخصیت در نظریه واقعیت درمانی
۵۲.....	ویژگی های واقعیت درمانی
۵۳.....	فرایند واقعیت درمانی
۵۳.....	اهداف واقعیت درمانی
۵۴.....	راهبرد های واقعیت درمانی
۵۶.....	اصول واقعیت درمانی
۵۷.....	نیاز و واقعیت درمانی
۵۸.....	ماهیت تئوری انتخاب
۵۹.....	۱۰ قاعده کلی نظریه انتخاب
۶۰.....	توجیه رفتار توسط تئوری انتخاب
۶۱.....	پیشینه تجربی پژوهش

فصل سوم: روش اجرای پژوهش

۶۸.....	مقدمه
۶۸.....	جامعه آماری
۶۸.....	نمونه و روش نمونه گیری
۶۸.....	ابزار
۶۹.....	روش اجرا
۶۹.....	مداخلات درمانی
۷۰.....	روش تجزی و تحلیل

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۲	مقدمه
۷۲	تجزیه و تحلیل یافته ها
۷۳	یافته های استنباطی

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۷۸	بحث و نتیجه گیری
۷۹	محدودیت ها
۷۹	پیشنهادات کاربردی
۸۰	پیشنهادات پژوهشی

منابع

۹۱	منابع داخلی
۹۹	منابع خارجی
۸۲	پیوست ها
۸۳	طرح درمان
۸۸	پرسشنامه پرخاشگری

فهرست جداول

۷۳	جدول شماره ۱
۷۴	جدول شماره ۲
۷۴	جدول شماره ۳
۷۵	جدول شماره ۴
۷۶	جدول شماره ۵

تمایلات پرخاشگرانه و بروز رفتار های خشن یکی از مسایلی است که به شدت شیوع پیدا کرده است. نوجوانان به خاطر ویژگی های دوره نوجوانی و تغییراتی که در آنها روی می دهد، قشری هستند که کنترل کم تری روی رفتارهای پرخاشگرانه خود دارند. شناخت راهکارها و روش های کاربردی برای کنترل رفتارها و تمایلات پرخاشگرانه در نوجوانان و هدایت آنها به مسیر صحیح از اهمیت زیادی برخوردار است. یکی از راه های می تواند در کنترل پرخاشگری نوجوانان موثر باشد آموزش مسئولیت پذیری است. لذا هدف این بررسی آزمایش تاثیر آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی بر کاهش رفتارهای پرخاشگرانه نوجوانان در سنین ۱۲ تا ۱۵ ساله است.

این پژوهش از نوع تحقیق نیمه آزمایشی با گروه های آزمایش و گواه بود. جامعه آماری کلیه دانش آموزان پسر دوره راهنمایی شهرستان ساوه بودند. در این تحقیق ۶۰ نفر از دانش آموزان دوره ی راهنمایی با روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای و با استفاده از پرسشنامه ی پرخاشگری AGQ مورد آزمون قرار گرفتند و بر اساس نمرات پیش آزمون ۳۰ نفر که بالاترین نمره را در آزمون گرفتند در گروه آزمایش و ۳۰ نفر دیگر در گروه گواه قرار گرفتند. مسئولیت پذیری بر اساس مولفه های واقعیت درمانی در ۸ جلسه ۸۰ دقیقه ای آموزش داده شد. کارایی و اثر بخشی مداخلات توسط پرسشنامه ذکر شده مورد آزمون قرار گرفت. نتایج نشان داد که آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت درمانی می تواند بر کاهش پرخاشگری (تهاجم و خشم) موثر باشد اما در کاهش میل به کینه توزی نتایج معنی داری حاصل نشد. به منظور حذف اثر پیش آزمون از شاخص آماری تحلیل کوواریانس استفاده گردید.

کلید واژگان: پرخاشگری، مسئولیت پذیری، واقعیت درمانی

فصل اول

کلیات

پرخاشگری^۱ و خشم^۲ از مهم ترین مشکلات و معضلات خانواده ها و جوامع در قرن اخیر است که مشکلات عدیده ای را هم برای خود نوجوان و هم برای اطرافیانش بوجود می آورد. نوجوانان به دلیل اینکه در سن بلوغ واقع شده و این بلوغ در تمام ابعاد، جسمانی، عاطفی و روانی است، سخت در تکاپوی داشتن هویت مستقل^۳ به هر در می زند. اگر به این ویژگی ها و حساسیت های نوجوانان توجهی نشود، حساسیت های آنها به صورت خشم و پرخاشگری و نافرمانی بروز می کند (کریمی، ۱۳۷۷). پرخاشگری در لغت به معنی تیزی و تندی کردن است و معادل آن در زبان انگلیسی Aggression است (معین، ۱۳۷۱)؛ به نقل از نساجی زواره، (۱۳۸۴). آنچه در تعریف پرخاشگری حائز اهمیت است، قصد و نیت عامل رفتار می باشد، یعنی یک رفتار آسیب زا در صورتی پرخاشگری محسوب می شود که از روی قصد و عمد و به منظور صدمه رساندن به دیگران انجام می پذیرد (معتمدین و عبادی، ۱۳۸۴).

در حقیقت پرخاشگری رفتار هدفدار است که در جهت تحقیر و یا تخفیف شخصیت دیگران و آسیب رساندن به آنها صورت می پذیرد (سادوک^۴ ۲۰۰۵؛ به نقل از ابراهیمی، ۱۳۸۴). پرخاشگری یک نوع مکانیسم دفاعیست که در آن فرد به طور ناخودآگاه، فشارهای ناشی از محرومیت ها و ناکامی های خود را به صورت واکنش های حمله، تجاوز و رفتارهای کینه توزانه و پرخاشگرانه نشان می دهد. عده ای از روانشناسان معتقدند که رفتارهای بزهکارانه در نوجوانان مانند سرقت و انحراف جنسی نماینده کشش خصمانه و کینه توزانه ای است که از سوی فردی که خود را مطرود یا تحت فشار یافته است بروز می کند (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴).

صاحب نظران معتقدند که پرخاشگری ممکن است به دلایل (۱) یا از ناکامی های بنیادی ناشی گردد (۲) یا به علت وجود الگوهای پرخاشگری در خانواده بوجود بیاید. هر اندازه والدین در خانه پرخاشگرانه تر عمل کنند فرزندان آنها بیشتر پرخاشگر خواهند شد (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴). خانواده یکی از واحدهای مهم و تعیین کننده سرنوشت افراد جامعه است و رفتار های والدین در این واحد از عوامل موثر بر وضعیت فرزندان آنها می باشد. در بسیاری از موارد رفتار والدین به صورت پرخاشگری با یکدیگر یا فرزندان می باشد و این نحوه می تواند عواقب ناخاسته زیادی مانند اختلال توجه و اضطراب در فرزندان ایجاد کند (کریمی، ۱۳۷۷). اعتقاد بر این است که برخی از انواع پرخاشگری ها در خانه هایی که اجازه هرنوع پرخاشگری داده می شود و هرگز به طور صریح این رفتار تنبیه نمی شود، ریشه می دوانند (نوابی نژاد، ۱۳۸۷). صاحب نظران حوزه روانشناسی و علوم اجتماعی در مورد پرخاشگری به دو دسته تقسیم می شوند:

¹ aggression

² anger

³ independent identity

⁴ Saduck, B.

گروهی پرخاشگری را ذاتی و فطری می دانند؛ همچون فروید^۱ و لورنز^۲ (جانور شناس اتریشی) و گروهی دیگر آن را یک نوع رفتار آموخته شده و اکتسابی می دانند مانند آلبرت بندورا^۳. این پدیده هنگامی بروز می کند که کودک یا نوجوان در رسیدن به هدف خود به مانع برخورد کند و نتواند به آسانی و آرامی آنرا از بین ببرد (کریمی، ۱۳۸۵؛ به نقل از نساجی زواره ای، ۱۳۸۴).

با پیشرفته تر شدن جوامع و تبدیل زندگی سنتی به ماشینی و همچنین نیاز به تکاپوی بیشتر برای گذران زندگی ها و یا شاید کمبود اطلاعات در زمینه شیوه های تربیتی، به نظر می رسد بسیاری از خانواده ها در ایفای نقش های تربیتی خود کوتاهی می کنند. همچنین برخورد های نادرست مسئولان مدرسه بدون توجه به ویژگی های نوجوانان بسیاری از مشکلات و گرفتاری های روحی و روانی را برای آنها ایجاد می کند. پرخاشگری نوجوانان مساله ای است که ما به کثرت در مکان های مختلف از جمله محیط خانواده، مدارس، خیابان ها و غیره، مشاهده می کنیم. نوجوانان کم تر می توانند احساسات و هیجانات خود را کنترل کنند و ممکن است با از دست دادن کنترل خود به خود و اطرافیان شان آسیب های جبران ناپذیری وارد سازند. راه های تربیتی زیادی برا کنترل پرخاشگری در افراد وجود دارد. همانطور که گفته شد آموزش گروهی مهارت کنترل خشم یا آموزش خانواده و... راه هایی هستند که با کمک آن می توان از بروز رفتار های پرخاشگرانه نوجوانان جلو گیری کرد.

یکی از مسائل مربوط به تربیت که در عملکرد و روحیه افراد نقش تعیین کننده ای دارد، آموزش اصول مسئولیت پذیری^۴ است که این امر از خانواده شروع و در مدرسه رشد می یابد. انسان مسئول با عملکرد اثربخش خویش به عنوان فردی کارآمد تر است که در او امکان اقدام به رفتار های منفی کاهش می یابد (کرسینی^۵، ۱۹۷۳، گلاسر^۶، ۱۹۷۵؛ به نقل از کردلو، ۱۳۸۳).

هاوتن^۷ (۱۹۸۹) به نقل از خدا بخشی و عابدی (۱۳۸۶) معتقد است فرد مسئول بر کنترل عواطف منفی خود مثل مثل خشم و اضطراب^۸ قادر است و با کردار اجتماعی اش به کنترل عواطف خود دست می زند و به کفایت شخصی بیشتری دست می یابد.

والدین اولین الگوی مسئولیت پذیری برای کودکان و نوجوانان هستند، والدین غیر مسئول هرگز قادر نیستند مسئولیت پذیری را به فرزندان خود آموزش دهند (سبحانی نژاد، ۱۳۷۹). گلاسر مسئولیت پذیری را به عنوان توانایی فرد برای تامین نیازهایش معرفی می کند و این کار به گونه ای صورت می پذیرد که در عین حال دیگران را از ارضای نیاز

¹ Freud, S.

² Lorenz

³ Bandura, A.

⁴ responsibility

⁵ Korsini

⁶ Glasser W.

⁷ Howtton

⁸ anxiety

هائش محروم نمی کند. واقعیت درمانگران مسئولیت پذیری را معادل سلامت روانی در نظر می گیرند (شلینگ^۱، --؛ به نقل از آراین، ۱۳۸۲).

یک فرد سالم و موفق می تواند بر اساس توانایی های خود با سایرین ارتباط سازنده ای برقرار کند و برای خود و دیگران احترام قائل است. یک فرد سالم مسئولیت و نتیجه رفتار خود را می پذیرد (درستیان، ۱۳۸۷). گلاسر معتقد است که مشکلات و ناهنجاری های انسان ها از مسئولیت نپذیرفتن است زیرا آنها نمی توانند نیاز های اساسی^۲ خود را بر اساس وضعیت صحیح و انسان دوستانه ارضا کنند (خدا بخشی و عابدی، ۱۳۸۶).

یکی از مهم ترین نظریه های رواندرومانی که تاکید زیادی بر مسئولیت پذیری و آموزش آن کرده است رویکرد واقعیت درمانی^۳ است که توسط ویلیام گلاسر در سال ۱۹۶۱ طرح ریزی شد. مشاوره واقعیت درمانی یک نوع فرایند یادگیری است که بر محاوره معقول بین مراجع و مشاور تاکید دارد. هدف واقعیت درمانی کمک به مراجعان است تا احساس مسئولیت کنند و از طریق مسئولیت شخصی هویت موفق^۴ را به دست آورند (شلینگ، --؛ به نقل از آراین، 1382). در واقعیت درمانی واژه «بیمار روانی» اصولاً به کار نمی رود و در نتیجه تشخیص و طبقه بندی اختلالات روانی به آن صورت که در مکاتب سنتی رایج است در این رویکرد جایی ندارد. در این رویکرد کسی بیمار به حساب می آید که نتواند نیاز های اساسی خود را در حیطه واقعیت و پذیرش مسئولیت و تشخیص موارد درست و نادرست ارضا کند (شفیع آبادی و ناصری، ۱۳۸۶).

بیان مساله

مشکلات شدید هیجانی و رفتاری در خلال دوران نوجوانی، با عملکرد تحصیلی و یادگیری مهارت های اجتماعی لازم برای سلامت و بزرگسالی سازنده، تداخل می کنند. نوجوانان مشکل دار در معرض این خطر قرار دارند که هرگز یک بزرگسال مسئولیت پذیر نشوند. از آنجایی که معمولاً دوره نوجوانی دوره انتقال زندگی در نظر گرفته می شود، این خطر وجود دارد که بزرگسالان فرض کنند نوجوانان مشکل دار از مشکلات شان خلاص می شوند و زمینه پیشگیری و درمان آنها را فراهم نکنند (کریمی بهلولی، ۱۳۸۶).

رفتار های نابهنجار اجتماعی پدیده جدیدی نیست بلکه بعضاً با تولد انسان متولد شده اند. البته بسیاری از این رفتار ها فطری و ذاتی نیستند و اکتسابی می باشند و از محیط خانواده، اجتماع، دوستان ناباب و غیره سرچشمه می گیرند. لیکن فطرت انسان پاک و عاری از گناه است. بسیاری از رفتار های نابهنجاری که به دلیل شرایط سنی، بحران های عاطفی و ظهور و شکوفایی غرائز مخصوصاً در دوره نوجوانی اتفاق می افتند زودگذر بوده و بعد از مدت کوتاهی رفع می گردد ولی

¹ Shilling L.

² basic needs

³ reality therapy

⁴ identity success

گاهی این رفتار های غیرعادی ادامه پیدا می کند و به رفتارهای پرخاشگرانه شدیدی مثل سرقت و جنایت منتهی می شود(شریفی، ۱۳۸۳).

پرخاشگری یک کشش یا گرایش در فرد است که به صورت زدن و کشتن، ویران کردن و غیره خود را نشان می دهد. امری که فرد به عنوان عکس العمل از خود بروز می دهد به گونه ای است که باید گفت عمل یا رفتار متقابل نیست. ظاهراً این امر نشان دهنده یک شورش و انقلاب درونی در فرد و خالی از وجود احساساتی است که فرد گویی از بازگو کردن آن وحشت دارد. رنجی در درون او وجود دارد که قادر به رفع یا جبران آن نیست و ناگزیر این رنج خود را به صورت پرخاشگری و آسیب رساندن به دیگران بروز می دهد، گرچه در مواردی این زجر متوجه خودش بشود(پورقاز، ۱۳۸۶).

دوره نوجوانی که یک دوره مهم و سرنوشت ساز از زندگی طبیعی انسان است، مشکلات و سختی های خاصی دارد. تغییرات جسمی و روانی که فرد در این مرحله از زندگی تجربه می کند فشار های زیادی را به او وارد می سازد. غرور و خود مرکز بینی، تغییرات جنسی که تا حدودی برای نوجوان تعجب برانگیز است و غیره باعث می شود که نوجوانی به یک دوره پر دردسر تبدیل شود.

یکی از مهم ترین تغییراتی که در دوره نوجوانی اتفاق می افتد درگیری نوجوان با پدیده ای به نام بحران هویت است. این پدیده در پایان دوره نوجوانی رخ می دهد و در واقع بروز آن در این مرحله، هنجار تلقی می شود. اما شکست در تسلط در این کشمکش هویتی موجب می شود که نوجوان فاقد هویت یکپارچه و قوام یاقته گردد و در واقع از سردرگمی نقش یا هویت رنج ببرد. این سردرگمی باعث می شود او وظایف خود را به درستی نشناسد و به این ترتیب ناخاسته از مسئولیت هایی که به او واگذار می شود سرباز زند. این سردرگمی در وظایف و نقش ها هنگامی که با غرور و خودمرکز بینی و لجبازی های دوره نوجوانی همراه می شود ممکن است به صورت ناهنجاری های رفتاری گوناگون مثل پرخاشگری و خشونت، فرار از منزل و مدرسه و ارتکاب به جنایت بروز پیدا کند (کامکار، -).

همه روزه در مدارس نوجوانانی مشاهده می شوند که به علت زد و خورد، دعوا و رفتار های پرخاشگرانه تنبیه انضباطی می شوند و با عکس العمل های اولیای مدرسه مواجه می گردند. این درگیری های آنها با یکدیگر یا با اولیای مدرسه ممکن است باعث آسیب های جسمی و روانی زیادی برای خود آنها یا دیگران شود. در بعضی از موارد هم ممکن است باعث اخراج آنها از مدارس شود. آنچه باعث می شود محققان توجه زیادی به رفتار های پرخاشگرانه داشته باشند، اثرات نامطلوب آن بر روابط بین فردی و همچنین اثرات ناخوشایند آن بر حالات درونی و روانی افراد است. عدم مهار رفتار های پرخاشگرانه علاوه بر اینکه می تواند باعث ایجاد مشکلات بین فردی و جرم و بزه و تجاوز به حقوق دیگران شود، می تواند درون ریزی شده و باعث انواع مشکلات جسمی - روانی مانند، زخم معده، سر درد های میگرنی و افسردگی گردد(صادقی و همکاران، ۱۳۸۱).

یکی از ابعاد شایان توجه زندگی انسان، رشد و تربیت اجتماعی است. خانواده، مدرسه و همچنین جامعه باید از راه های گوناگون تلاش کنند تا زمینه لازم را در جهت رشد اجتماعی افراد فراهم آورند و به افراد به هنگام برخورد با واقعیات

و مشکلاتی که پیش رو خواهند داشت کمک کنند(افروز، ۱۳۸۰). یکی از جنبه های رشد و تربیت اجتماعی آموزش مسئولیت پذیری است.

گلاسر مسئولیت پذیری را به عنوان توانایی فرد برای تامین نیاز هایش معرفی میکند و این کار به گونه ای صورت می پذیرد که در عین حال دیگران را از ارضای نیاز هایش محروم نمیکند. واقعیت درمانگران مسئولیت پذیری را معادل سلامت روان می دانند (شیلینگ،؟، ترجمه آراین، ۱۳۸۴). مسئولیت یک مفهوم اساسی در اقعیت درمانی است و به معنای توانایی برآورده کردن نیاز های شخصی می باشد، در حالی که فرد دیگران را از برآورده کردن نیازهایشان محروم نکند. یک انسان مسئول طوری رفتار می کند که هم خود احساس ارزش کند و هم دیگران احساس با ارزشی کنند. حال با این توصیفات از پرخاشگری و مسئولیت پذیری، در این پژوهش به دنبال این هستیم که ببینیم آیا آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی می تواند در کاهش پرخاشگری دانش آموزان پسر دوره راهنمایی موثر است یا خیر؟

اهمیت و ضرورت پژوهش:

پر خاشگری یکی از مسایل مهم دوره نوجوانی است و مشکلات مربوط به خشم همچون کینه ورزی و پر خاشگری از دلایل مهم و اساسی ارجاع کودکان و نوجوانان به مراکز مشاوره و رواندرمانی به حساب می آید (ابیگوف و کلین^۱، ۱۹۹۲؛ به نقل از عاشوری و همکاران، ۱۳۸۷).

مشاهده جهان اطراف گویای این است پر خاشگری به عنوان یک مشکل رفتاری در بین همه انواع جانداران، جوامع، طبقات اقتصادی و اجتماعی و مراحل مختلف سنی دیده می شود ولی آنچه مهم است شدت و نوع علائم این اختلال رفتاری در بین انواع مختلف است. مسایل مربوط به خشم مانند رفتارهای مقابله ای، خصومت، پر خاشگری از علل اصلی مراجعه نوجوانان و کودکان به مراکز مشاوره و رواندرمانی است (ملکی، ۱۳۸۵).

نوجوانان پر خاشگر معمولاً توان مهار و کنترل رفتار خود را ندارند و معیار ها و ارزش های جامعه ای را که در آن زندگی می کنند را به راحتی زیر پا می گذارند. در بیشتر موارد والدین و اولیای مدرسه با آنها درگیری پیدا می کنند و گاهی به اخراج آنها از مدارس می انجامد (صادقی و همکاران، ۱۳۸۱).

در سه دهه گذشته، تلاش های پژوهشگران و درمانگران به معرفی درمان های اثر بخش و گوناگونی همچون آموزش مهارت های اجتماعی، بهره گیری از دارو های محرک و شده های عاطفی انجامیده است (ناجل و همکاران^۲، ۲۰۰۲). کاربرد شیوه های عاملی همچون تشویق و تنبیه در کوتاه مدت اثر بخش بوده اند اما اثرات بلند مدت پایداری نداشته اند (دارب من و لاهی^۳، ۱۹۷۴؛ به نقل از ناجل و همکاران، ۲۰۰۲).

¹ Abikoff & Klein

² Nangel, D. et al

³ Dabman, V. & Lahey. N.

با استفاده از روش های آموزش مسئولیت پذیری که بر پایه واقعیت درمانی طراحی شده است سعی می کنیم راهکار هایی را برای کاهش پرخاشگری نوجوانان ارائه کنیم تا بدین وسیله هزینه های هنگفت اقتصادی در نگهداری و توانبخشی این دسته از کودکان و نوجوانان کاهش پیدا کند و گاهی موثر در آموزش آنها قلمداد شود.

اهداف و فرضیات پژوهش:

اهداف در این پژوهش عبارتند از:

- ۱- بررسی آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی بر کاهش پرخاشگری دانش آموزان دوره راهنمایی.
- ۲- بررسی آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی بر کاهش خشم دانش آموزان دوره راهنمایی.
- ۳- بررسی آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی بر کاهش تمایل به تهاجم دانش آموزان دوره راهنمایی.
- ۴- بررسی آموزش مسئولیت پذیری با رویکرد واقعیت درمانی بر کاهش کینه توزی دانش آموزان دوره راهنمایی.

فرضیه پژوهش:

فرضیه های این پژوهش عبارتند از:

- ۱- آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت در مانی بر کاهش پرخاشگری موثر است.
- ۲- آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت درمانی بر کاهش خشم موثر است.
- ۳- آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت درمانی بر کاهش تمایل به تهاجم موثر است.
- ۴- آموزش مسئولیت پذیری بر پایه واقعیت درمانی بر کاهش کینه توزی موثر است.

تعاریف نظری مفاهیم و متغیرها:

پر خاشگری:

پر خاشگری رفتار هدفداری است که در جهت تحقیر و یا تخفیف شخصیت دیگران و آسیب رساندن به آنها صورت می پذیرد (سادوک، ۲۰۰۵؛ به نقل از موسوی، ۱۳۸۷).

مسئولیت پذیری:

گلاسر مسئولیت پذیری را به عنوان توانایی فرد برای تامین نیاز هایش معرفی میکند و این کار به گونه ای صورت می پذیرد که در عین حال دیگران را از ارضای نیاز هایش محروم نمیکند. واقعیت درمانگران مسئولیت پذیری را معادل سلامت روان می دانند (شیلینگ،؟)، آراین، ۱۳۸۴).

واقعیت درمانی:

واقعیت درمانی نوعی رواندرمانی است که در آن سعی می شود با توجه به مفاهیم، واقعیت، مسئولیت و امور درست و نادرست در زندگی فرد، به رفع مشکلات او کمک شود. در این نظریه از طریق تبیین طبیعت انسان، تعیین قوانین رفتاری و طرح چگونگی فرایند درمان به افرادی که نیازمند کمک و روان یاری هستند کمک شود.

تعاریف عملیاتی متغیرها:

پرخاشگری:

منظور از پرخاشگری در این تحقیق نمره ایست که دانش آموز در پرسشنامه پرخاشگری AGQ به دست می آورد.

مسئولیت پذیری:

منظور از آموزش مسئولیت پذیری در این تحقیق آموزش دادن پذیرفتن مسئولیت به کمک فنون واقعیت درمانی است. این آموزش طی ۸ جلسه و هر جلسه به مدت ۸۰ دقیقه به طول خواهد انجامید که در طول ۳ هفته اجرا خواهد شد.

واقعیت درمانی:

منظور از واقعیت درمانی در این تحقیق مجموعه فعالیت هایی است که طی ۸ جلسه با تاکید بر محور های خود شناسی، پذیرفتن خویشتن، پر کردن برگه های مسئولیت و فعالیت های مربوط به آن، مسئولیت پذیری و آشنایی با رفتار های مسئولانه، توضیح و بررسی نظریه انتخاب و ایجاد تغییرات مثبت در نحوه انتخاب، بررسی ارتباط افراد با بافت هایی که با آنها ارتباط دارد، انجام می گیرد.

فصل دوم

پیشینه تحقیق